

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	11
ROZDZIAŁ 1. GEOPOLITYCZNE ZNACZENIE POLITYKI ENERGETYCZNEJ ROSJI	15
1.1. Geopolityczna doktryna Rosji – analiza retrospektywna i stan obecny.	15
1.2. Charakterystyka pozycji Rosji na światowym rynku surowców węglowodorowych.	40
1.3. Polityka energetyczna Rosji jako element polityki zagranicznej	50
1.4. Kompleks paliwowo-energetyczny – podstawą rosyjskiej polityki energetycznej – stan współczesny, problemy i perspektywy rozwoju	72
1.5. Południowy wektor rosyjskiej polityki energetycznej	99
ROZDZIAŁ 2. POLITYKA, GOSPODARKA I ENERGETYKA TURCJI	116
2.1. Polityczne i makroekonomiczne warunki rozwoju tureckiej energetyki	116
2.2. System polityczny i administracyjny	118
2.3. Sytuacja makroekonomiczna i ogólny stan gospodarki	123
2.4. Turecka energetyka – infrastruktura i rynek	137
2.5. Polityka energetyczna Turcji	166
ROZDZIAŁ 3. CZYNNIK ENERGETYCZNY W STOSUNKACH ROSYJSKO-TURECKICH ...	189
3.1. Rosyjsko-tureckie stosunki polityczne i ekonomiczne	189
3.2. Aspekt energetyczny zagranicznej polityki Turcji	211
3.3. Energetyka jako podstawa współczesnych stosunków rosyjsko-tureckich ...	232
ROZDZIAŁ 4. PERSPEKTYWY WSPÓLPRACY ROSJI I TURCJI W DZIEDZINIE ENERGETYKI	256
4.1. Zewnętrzne uwarunkowania polityczne i gospodarcze wpływające na współpracę Rosji i Turcji w sektorze energetyki	256
4.2. Specyfika rosyjsko-tureckiego dialogu energetycznego	281
4.3. Potencjalne kierunki współpracy energetycznej Rosji i Turcji	297
Zakończenie	311
Bibliografia	315
Spis rysunków	350
Spis tabel	353

Wstęp

Polityka energetyczna to działanie państwa mające na celu zabezpieczenie aktualnego i przewidywanego w przyszłości zapotrzebowania na nośniki energii. Gospodarka każdego państwa uzależniona jest od dostaw energii, zarówno dla koncernów, małych przedsiębiorstw, jak i pojedynczej jednostki. Podstawą do sprawnego funkcjonowania jest stały i zrównoważony dostęp do energii elektrycznej. Obecnie polityka energetyczna ukierunkowana jest na zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego państw, poprzez m.in. dywersyfikację źródeł dostaw energii, zapewnienie rezerw surowców, zawieranie korzystnych umów międzynarodowych oraz wprowadzanie wewnętrznych regulacji prawnych zwiększających efektywność energetyczną w gospodarce. Ze względu na wielokierunkowe dostawy surowców energetycznych i wzajemne uzależnienie państw dostawców i odbiorców, polityka energetyczna stała się istotnym elementem polityki zagranicznej, często wyznaczającym kierunek jej prowadzenia.

Przykładem takiego działania jest wzajemna polityka energetyczna Rosji i Turcji, która pomimo wielu konfliktów politycznych pozostaje podstawowym obszarem współpracy tych państw i jest intensywnie rozwijana poprzez realizację wspólnych przedsięwzięć inwestycyjnych w dziedzinie energetyki. Na intensywność i znaczenie relacji łączących Rosję i Turcję bezpośrednio wpływa polityka władz, mająca na celu minimalizację w okazywaniu różnic i koncentrowanie się na budowaniu współpracy gospodarczej, w tym energetycznej. Turcja jest jednym z największych odbiorców gazu ziemnego z Rosji i jednocześnie pozostaje w dużym stopniu uzależnienia od niej w dostawach tego surowca. Aktualnie rosnąca zależność energetyczna Ankary od Moskwy determinuje wiodącą rolę czynnika energetycznego w stosunkach politycznych między państwami.

Celem niniejszej monografii jest przedstawienie wzajemnej polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej i Republiki Turcji. Zakres czasowy monografii to przełom XX i XXI wieku, a dokładnie od początku lat 90. XX wieku, do końca drugiej dekady XXI wieku. Okres ten stanowi interesujący fragment relacji rosyjsko-tureckich, ponieważ rozpadł się Związek Radziecki i zamknięty został

zimmowojenny rozdział w historii świata, a główni gracze światowej sceny redefiniowali swoje miejsce w systemie. Pomimo tego, że po rozpadzie sowieckiego imperium Turcja nie graniczy już z Federacją Rosyjską, to jednak poprzez niestabilną sytuację na Kaukazie, a także fakt, iż zarówno Turcja, jak i Federacja Rosyjska są w regionie dominującymi i najbardziej wpływowymi aktorami, pozostają one „sąsiadami geopolitycznymi”. Ponadto początek XXI wieku pokazał rosnące aspiracje międzynarodowe Federacji Rosyjskiej pod przywództwem Władimira Putina. Natomiast w Turcji, od 2002 roku rządzi postislamska Partia Sprawiedliwości i Rozwoju, która od 2005 roku prowadzi asertywną politykę zagraniczną. Odradzaniu się mocarstwowych ambicji Rosji i Turcji towarzyszy widoczne zbliżenie między państwami, przejawiające się zarówno na poziomie politycznym czy dyplomatycznym, jak i w relacjach gospodarczych, w których energetyka odgrywa jedną z najważniejszych ról.

Niniejsza monografia zatytułowana *Polityka energetyczna Federacji Rosyjskiej i Republiki Turcji na przełomie XX i XXI wieku* składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, wykazu rysunków i tabel. W rozdziale pierwszym pt. *Geopolityczne znaczenie polityki energetycznej Rosji* przedstawiona jest geopolityczna doktryna Rosji w ujęciu retrospektywnym oraz jej stan obecny, scharakteryzowana została pozycja Rosji na światowym rynku energetycznym oraz kompleks paliwowo-energetyczny będący podstawą polityki energetycznej i jednocześnie stanowiący ważny element polityki zagranicznej Rosji. Następnie opisany został południowy wektor rosyjskiej polityki energetycznej, który określa perspektywy rozwoju rynku gazu ziemnego w makroregionie euroazjatyckim, który obejmuje m.in. Europę Południową, Turcję, państwa Bliskiego i Środkowego Wschodu i Azji Środkowej.

W rozdziale drugim pt. *Polityka, gospodarka i energetyka Turcji* zawarte są polityczne i makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju tureckiej energetyki, charakterystyka istniejącej infrastruktury oraz transformacja rynku energetycznego w kierunku jego prywatyzacji. Przedstawiona jest m.in. struktura produkcji energii elektrycznej, źródła dostaw surowców energetycznych ze szczególnym uwzględnieniem gazu ziemnego i ropy naftowej oraz efektywność energetyczna tureckiej gospodarki. W kontekście ograniczonych własnych zasobów surowców energetycznych i wysokiego stopnia uzależnienia od ich importu oraz w sytuacji rosnącego zapotrzebowania na energię na rynku wewnętrznym, przedstawiona jest polityka energetyczna Turcji wraz z regulacjami prawnymi w tym zakresie. W rozdziale trzecim pt. *Czynnik energetyczny w stosunkach rosyjsko-tureckich* przedstawione są rosyjsko-tureckie stosunki polityczne, handlowe i ekonomiczne w perspektywie historycznej oraz ich stan aktualny. Przybliżone są aspekty energetyczne polityki zagranicznej Turcji w kontekście jej położenia geograficznego i silnego uzależnienia od dostaw surowców energetycznych z Rosji. Na przykła-

dzie istniejących i nowo realizowanych inwestycji w infrastrukturę przesyłową nośników energii pokazana jest wzajemna zależność i współpraca państw w dziedzinie energetyki. Rozdział czwarty pt. *Przesłanki i perspektywy współpracy Rosji i Turcji w dziedzinie energetyki* zawiera charakterystykę zewnętrznych uwarunkowań politycznych i gospodarczych w regionie oraz wpływu USA i UE na współpracę Rosji i Turcji w obszarze energetyki. Przedstawiona jest analiza turecko-rosyjskiej współpracy energetycznej w kontekście zaistniałych sporów oraz wzajemnych relacji gospodarczych o charakterze strategicznym i politycznym. Analiza ta posłużyła do nakreślenia potencjalnych kierunków współpracy Rosji i Turcji w dziedzinie energetyki w najbliższej przyszłości.

Przedstawione zostały strategiczne priorytety Rosji w stosunkach z Turcją w dziedzinie energetyki w retrospektywie, aktualnie, a także prawdopodobne scenariusze wydarzeń dla najbliższej przyszłości. Jednym z priorytetów jest zwiększenie rosyjskiej obecności na tureckim rynku energetycznym poprzez budowę nowych rurociągów przesyłowych gazu ziemnego oraz budowę innych obiektów energetycznych, takich jak elektrownie atomowe. Ze względu na położenie geograficzne Turcji, znajdującej się na drodze przesyłu surowców energetycznych z regionów posiadających jedno z największych na świecie zasobów węglowodorowych, Rosja jest mocno zainteresowana wykorzystaniem tureckiego terytorium do transportu gazu ziemnego do Europy Południowo-Wschodniej i utrudnianiem przesyłu gazu z krajów Azji Środkowej.

We wzajemnych relacjach Rosji i Turcji w dziedzinie energetyki istnieje silna dynamika związana ze złożonymi czynnikami politycznymi i ekonomicznymi, a także wynikająca z przypadkowych wydarzeń bezpośrednio wpływających na wzajemne relacje. Specyfika współpracy związana jest również z obecnością autorytarnych reżimów politycznych Rosji i Turcji, jednak duża zależność gospodarcza tych państw od siebie przeważa w rozwiązywaniu spornych kwestii i powoduje ukierunkowanie polityki w stronę efektywnej dwustronnej współpracy.